

IJARAGA BERILGAN UZOQ MUDDATLI AKTIVLARNING HISOBI

Guzal Djumayeva Axtamovna
Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti
Buxgalteriya hisobi

Kirish:

Mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar iqtisodiyot tarkibini tubdan o'zgartirish va mulkiy munosabatlarni erkinlashtirish asosida mamlakat iqtisodiyotini barqaror sur'atlarda rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, inqirozga qarshi choralar dasturini amalga oshirish jarayoni esa, makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va yangilash ustuvor vazifalardan biri sifatida tanlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH. M. Mirziyoev ta'kidlaganlaridek: "Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, qaysi davlat faol investitsiya siyosatini yuritgan bo'lsa, o'z iqtisodiyotining barqaror o'sishiga erishgan. SHu sababli ham investitsiya – bu iqtisodiyot drayveri, o'zbekcha aytganda, iqtisodiyotning yuragi, desak, mublag'a bo'lmaydi. Investitsiya bilan birga turli soha va tarmoqlarga, hududlarga yangi texnologiyalar, ilg'or tajribalar, yuksak malakali mutaxassislar kirib keladi, tadbirkorlik jadal rivojlanadi"

Darxaqiqat, iqtisodiyotni rivojlantirishda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilash dasturlarini amalga oshirish bilan iqtisodiy barqarorlik ta'minlanadi. Buning uchun esa, eng avvalo, bir vosita sifatida bozor iqtisodiyotiga o'tish davlatlarida, shu jumladan, respublika buxgalteriya hisobi metodologiyasida qo'llanib kelinayotgan uzoq muddatli aktivlarni baholash mezonlari va tamoyillari tushunchalaridagi noaniqliklarni bartaraf etish taqozo etiladi. Bozor munosabatlari rivojlanishi jarayonida turli yangi hisob ob'ektlari hisoblangan royalti, gudvill, yer uchastkasiga bo'lgan mulkiy huquq, uzoq muddatli debitorlik qarzlari, kechiktirilgan xarajatlar, uzoq muddatli moliyaviy investitsiyalar, lizing munosabatlari uzoq muddatli aktivlarni xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning moliyaviy hisobotlarida to'g'ri aks ettirish imkonini bermayapti. Bu esa, buxgalteriya hisobi va audit tizimida uzoq muddatli aktivlarning buxgalteriya hisobi va auditini nazariy, huquqiy - tashkiliy va uslubiy muammolari yaxlit tizim sifatida tadqiq qilinmaganligidan dalolat beradi. Mamlakatimiz buxgalteriya hisobi sobiq ma'muriy-buyruqbozlik tizimi davrida shakllanganligi va davlatning mulkiy

hukmronligi tufayli uning saqlanib qolayotgan ayrim elementlarini metodologik jihatdan qayta ko'rib chiqish zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Asosiy qism: Kishilarning kundalik hayotida muayyan tirikchilik vositalarini iste'mol qilish ehtiyoji mavjuddir. Bu hayot faoliyatining muntazamligini ta'minlovchi oziq-ovqat, kiyim-kechak va boshqalarga bo'lgan ehtiyojdir. Kishilar ehtiyojini qondirish manbai bo'lgan materiallar, xom ashyo va jihozlarning o'ziga ham ehtiyoj mavjuddir. Kishilar ehtiyojini qondirish usuli esa naflilik deb ataladi. Iqtisodiy nazariya kursidan ma'lumki, barcha naflilikka ega bo'lgan narsalar - bu ne'matdir.

Ehtiyoj bilan ne'mat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik quyidagi holat bilan xarakterlanadi. Ehtiyojlar cheksiz bo'lgan holda ne'matlar cheklangandir. Cheklangan ne'matlar iqtisodiy ne'matlar deb ataladi. Iqtisodiy ne'matlar orasida boshqa ne'matlarni ishlab chiqaruvchi ne'matlar, ya'ni resurslar alohida o'rin egallaydi. Iqtisodiy nazariyada ular, odatda ishlab chiqarish omillari, deb e'tirof etiladi. Ishlab chiqarish omillari kishilik jamiyati taraqqiyotining barcha bosqichlari uchun umumiy bo'lgan bo'lsa-da, ularga turli adabiyotlarda turlicha ta'rif berilib, turlicha tushuntiriladi. Jumladan, siyosiy iqtisod darsliklarida ishlab chiqarishning ikki omili: moddiy va shaxsiy omillari tan olinadi. Bunda mehnat qurollari va mehnat buyumlari (er-suv, yer osti boyliklari kabi tabiiy boyliklar) ishlab chiqarish vositalari deyiladi va ishlab chiqarishning moddiy omilini tashkil etadi, ishchi kuchi esa uning shaxsiy omili deb e'tirof etiladi. Hozirgi bozor iqtisodiyotiga doir ko'pchilik adabiyotlarda esa ishlab chiqarishning to'rt omili: yer, ishchi kuchi, kapital va tadbirkorlik qobiliyati tan olinadi. Ishlab chiqarish omillaridan biri bo'lgan kapital iqtisodchi olimlar tomonidan atroflicha tadqiq qilingan. Mumtoz iqtisodchi David Rikardoning fikricha: "Kapital bu mamlakat boyligining ishlab chiqarishda ishtirok etadigan qismi bo'lib, mashina va jihozlar hamda xom ashyo materiallaridan iboratdir".

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatida ishtirok etayotgan va tegishli hisobot davrida daromad olishga sababchi bo'layotgan nomoddiy aktivlar, moliyaviy va kapital qo'yilmalardan oqilona foydalanish uchun ularni bir tizimda tadqiq qilish hamda ular haqidagi ma'lumotlarni hisobotlarda yoritib berish zaruriyati kelib chiqdi. Shuningdek, uzoq muddatli aktivlarning ushbu turlarini alohida guruhga ajratish va hisobga olish lozim bo'ldi. Bunday tartibni buxgalteriya balansi orqali

aks ettirish va ularni tarkibiy qismlarga ajratish hamda ular haqidagi ma'lumotlardan foydalanishni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiqlashtirish zarurati tug'ildi.

Bu, ayniqsa, transmilliy korporatsiyalarning vujudga kelishi natijasida kapitalning eksporti hamda importi tobora yuksalib borayotgan hozirgi sharoitda yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Hozirgi kunda amaliyotda joriy qilingan uzoq muddatli aktivlarning tarkibi, ularga doir ayrim atamalarning qo'llanilishida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlaridan chetlanishlar mavjud. Bularning barchasi, o'z navbatida, xorij va mamlakatimizdagi korxonalar faoliyatini tizimli o'rganishni taqozo qiladi. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng mamlakat iqtisodiy tizimida ro'y bergan o'zgarishlar, mulkdorlar sinfini paydo bo'lishi, mulkka bo'lgan egalik hissini vujudga kelishi, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar qirralarining kengayishi buxgalteriya hisobi ob'ektlarining ham ko'payishiga, chunonchi, uzoq muddatli aktivlar turlarini ko'payishiga olib keldi. Bu, o'z navbatida, uzoq muddatli aktivlarni hisobga olish va auditini o'tkazish bilan bog'liq muammolarini keltirib chiqardi. Tadqiqot jarayonida kuzatishlarning dalolat berishicha, mustaqillikning dastlabki yillarida xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning buxgalteriya hisobi balansini birinchi bo'limida asosan salmoqli ulushni asosiy vositalar egallagan bo'lsa, keyinchalik nomoddiy aktivlar, moliyaviy investitsiyalar, uzoq muddatli debitorlik qarzlari va kechiktirilgan xarajatlar kabi moddalari ham paydo bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Soliq Kodeksi .2020 y.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "2017– 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi" PF-4947-sonli Farmoni.
3. Abdukarimov B., Jabriev A., Zuxurov N., Qutbitdinov A., Pardaev M., SHovqiev E. Korxonalar iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan, 2005. –238 b.
4. Abdullaev A., Qayumov I. Buxgalteriya hisobi. II nashr. –Toshkent: Minhoj, 2002. –191 b.
5. Abdullaev A., Mo'yidinov E., Yusupova M., Soliev B., Rustamov Q. Moliyaviy hisob. Toshkent, "Fan va texnologiya", 2005. – 288 b.

Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Plano, Texas, USA.

Date: 1st June, 2023

ISSN: 2835-3196

Website: econferenceseries.com

INTERNET SAYTLARI

1. <http://www.nalog.uz>
2. <http://www.mf.uz>
3. <http://www.finstst.ru>
4. <http://www.norma.uz>
5. [http:// www.edu.uz](http://www.edu.uz)

E- Conference Series

Open Access | Peer Reviewed | Conference Proceedings

E-CONFERENCE
SERIES